

УДК 78.071.1(477.8)

*Пилипець Іван Васильович,
здобувач Київського національного університету культури і мистецтв*

МУЗИКОЗНАВЧА ТА КОМПОЗИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРІЯ КОСТЮКА (КОСТЬО) НА ЗАКАРПАТТІ ТА В СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ

У статті досліджено життєвий і творчий шлях Юрія Костюка, його наукові та композиторські праці. Виявлено внесок Юрія Костьо в розвиток різних галузей музичного мистецтва на західних українських землях.

Ключові слова: Юрій Костюк (Костьо), «музичний ренесанс», «Подкарпатське общество наук», музичний фольклор.

В статье исследуется жизненный и творческий путь Юрия Костюка, его научные и композиторские работы. Выявлено вклад Юрия Костьо в развитие различных отраслей музыкального искусства на западных украинских землях.

Ключевые слова: Юрий Костюк (Костьо), «музыкальный ренессанс», «Подкарпатское общество наук», музыкальный фольклор.

This article examines the life and career of Juriy Kostiuk, his scientific work and songwriting. This article reveals the contribution of Juriy Kosto to the development of various sectors of music in the Western Ukrainian lands.

Key words: Juriy Kostiuk (Kosto), «musical renaissance», «Podkarpatske Society Science», folk music.

У наш час, коли посилюється інтерес до історичного минулого України, відкриваються раніше невідомі факти, відроджуються забуті імена, виявляється специфіка загальнокультурних процесів в різних регіонах нашої країни, ліквідуються прогалини в науковому просторі – звернення до малодосліджених сторінок періоду становлення українського музичного мистецтва в найзахіднішому її терені та виявлення ролі в цьому процесі творчої постаті Юрія Костюка (Костьо) (1912–1998) є назрілим і актуальним.

Аналіз наукової літератури показав що, відомості про Юрія Юрійовича Костюка в Україні є досить стислими. Вони обмежуються енциклопедичними і довідниковими статтями та невеликими публікаціями переважно біографічного характеру, поданими у краєзнавчій літературі. Більше інформації знаходимо в публікаціях зарубіжних видань – В. Любимов, І. Мацинський, І. Русинко, Д. Валко (м. Пряшів), М. Мушинка (м. Вуковар).

Тривалий період радянська влада свідомо замовчувала його здобутки, а за міграцію із радянського Закарпаття – занесла в «чорні списки»: забороняла про нього згадувати і навіть не дозволяла йому бачитися з батьками. Офіційні джерела Радянського Союзу не подавали жодних відомостей про нього і лише в роки незалежної України ситуація змінилася. Інформацію про музиканта нещодавно внесено в Українську музичну енциклопедію [5], біографічний довідник «Мистецтво України» [2]; краєзнавчі

енциклопедії, довідники і календарі, у 2012 р. Україною і Словаччиною урочисто відзначено сторіччя від дня його народження; в Ужгороді та Пряшеві проведено ювілейні конференції та святкові концерти; а в рідному селі ювіляра – Дротинці, що на Закарпатті, встановлено меморіальну дошку.

Мета статті – дослідити внесок Юрія Костюка (Костьо) у розвиток різних галузей музичного мистецтва на західних українських землях.

Історія становлення національної музичної культури на Закарпатті відбувалася у важких умовах «придушення» національних прагнень і короткочасних їх розгортань на хвилях національних підйомів. Пробудження інтересу до народних пісень ознаменувалося активною діяльністю композиторів і досягло найбільшого розвитку в 1920–1930-х роках, увійшовши в історію як «музичний ренесанс». У цей час розбудова місцевої музичної культури проходила швидкими темпами, оновлювалася система музичної світи, формувалася нова закарпатська інтелігенція. Розгорнулося збирання і нотування закарпатських народних пісень (зокрема прадавнього фольклору). Написання виразно національної музики відродило композиторський етап, але вже в новій якості – не аматорській, а професійній.

Хортиська окупація Закарпаття та події Карпатської України «перформатовують» стан музичної культури краю: зазнає заборони місцева мова та рідна пісня, призупиняється національний розвиток. І в цих складних умовах з'являється нова творча молодь, яка розпочинає відвойовувати національні позиції, дипломатично і впевнено утверджувати право корінного населення на розвиток місцевої української культури.

Юрій Костьо входив до плеяди молодих музикантів, що об'єдналися з найфаховішими місцевими музикантами краю – з Дезидерієм Задором та Петром Милославським, і увійшов до так званої «трійки лідерів», виявивши високий патріотизм, сміливість і рішучість в утвердженні місцевої музичної культури на окупованих землях. Після війни ця «трійка» розпалася: Петро Милославський пішов із життя, Дезидерій Задор став засновником професійної композиторської школи на Закарпатті, а Юрій Костьо виконав подібну місію фундатора на українських землях Східної Словаччини.

Представник плеяди музикантів-подвижників Ю. Костюк виділявся багатогранністю талантів: музичний педагог, диригент (хоровий і симфонічний), етнографіст, композитор, музикознавець, виконавець-ансамбліст (скрипаль, альтист, віолончеліст), музичний редактор. Його життєвий шлях має два періоди: закарпатський і чехословацький. Закарпатський період охопив дитинство, юність і початок професійного утвердження на ниві музичного мистецтва, а чехословацький – знаменував розквіт творчості та заслужене визнання.

Юрій Костьо народився в 1912 р. у віддаленому закарпатському селі Сирма (нині Дротинці Виноградівського району Закарпатської області), що належало до так званої Угорської Русі Австро-Угорської імперії. У Мукачівській учительській семінарії Юрій Костьо оволодів майстерністю гри на скрипці та брав участь у студентському струнно-смичковому оркестрі. На старших курсах йому довірили керувати студентським оркестром. Оволодіння музичною грамотою дозволило занотувати народні пісні. Успіхи семінарста відзначали професори Йосип Кашпар та Наталія Шкірпан, які наполегливо рекомендували йому продовжити музичну освіту.

Протягом 1931–1935 рр. Ю. Костьо поєднував вчителювання із навчанням. Для засвоєння музичних дисциплін відвідування занять Мукачівської музичної школи виявилось недостатнім. Молодий вчитель заробляв гроші на приватні уроки і додатково освоював гру на скрипці у військового капельмейстера Ервіна Горачека та гру на фортепіано в піаністки Аліци Палкович. Рівень його підготовки виявився настільки високим, що у 1935 р. Ю. Костьо прийняли не на перший, а відразу на третій курс Празької консерваторії, та ще й з трьох спеціальностей: музична педагогіка, скрипка і диригування. Паралельно він вступив у Карлів-університет – на музикологію. У Празі Юрію Костьо пощастило навчатися у відомих музикантів: у засновника чеської музичної фольклористики і дослідника народної музики багатьох слов'янських народів – Людвіга Куби, у музикознавців з європейським ім'ям Зденека Несдлі та Йозефа Гуттера, у композитора й теоретика Отакара Шіна, композитора, педагога і фольклориста Франтішека Піха, у провідного празького композитора Вятезслава Новака, у диригентів Войтех Боржівой Аїм, Метода Долежіла, скрипаля-педагога Індржіха Фельда та інших. У Празькій консерваторії на спільних концертах розпочалася дружба із земляком і ровесником Дезидерієм Задором, з яким на довгі роки він створить відомий на Закарпатті інструментальний дует.

У 1938 р. Юрій Костьо успішно склав випускні іспити і вже в 1939 р. розпочав свою музично-педагогічну роботу спочатку в Севлюшській, а з 1941 р. – в Ужгородській учительській семінарії. Серед навчальних дисциплін, які викладав Ю. Костьо, були скрипка (альт, віолончель), теорія музики, диригування студентським хором та камерним оркестром, який вперше в чоловічій семінарії започаткував саме він. Перший рік музично-педагогічної роботи Ю. Костьо збігся з подіями в Карпатській Україні. Після трагічної битви на Красному полі викладач музики Севлюшської учительської семінарії Юрій Юрійович у класному журналі навпроти прізвищ загиблих молодих героїв олівцем поставив хрестики, чим зберіг для історії імена патріотів.

З окупацією та переведенням семінарії до Ужгорода працювати стало складно. Угорсько-німецька влада карала перехожих за спілкування рідною мовою, прагнула нав'язати угорську культуру, переконуючи, що місцевої культури на Закарпатті ніколи не існувало. На протидію політиці мадяризації було створено «Подкарпатське об'єднання наук», яке в народі назвали «русинською академією». Члени цього товариства – музиканти Д. Задор, Ю. Костьо та П. Милославський об'єднали свої зусилля на захист закарпатсько-української музичної культури і створили своєрідну «музичну трійцю» однодумців. Утверджуючи право на існування закарпатської народної музики, усі вони активізували процес нотування музичного фольклору свого краю. Ю. Костьо залучив до цієї праці своїх кращих вихованців. Д. Задор, Ю. Костьо і П. Милославський публікуються на сторінках часописів «Зоря» та «Літературна неділя», в 1943 р. спільно готують до друку співавторський музично-етнографічний збірник «Народні пісні подкарпатських русинів» (частина 1) (опублікований в Ужгороді у 1944 р. і перевиданий вже у 1992 р.).

Як викладач Ужгородської чоловічої учительської семінарії, Ю. Костьо відіграв помітну роль у музичному житті Закарпаття: пропагуючи скрипкове мистецтво від музичного бароко – до романтизму, виступав в інструментальному ансамблі із

Д. Задором; очолив кращий камерний струнно-смичковий оркестр; на високому професійному рівні керував чоловічим хором. Продовжуючи справу Олекси Приходька на шляху розбудови хорового мистецтва, у 1941–1942 роках для кращих студентів семінарії організував і проводив диригентські курси. Разом із жіночим хором Ужгородської жіночої учительської семінарії під диригуванням Дезидерія Задора із ініціативи Юрія Костя його чоловічий студентський хор і камерний оркестр провели багато спільних проектів і яскравих концертних програм.

Хоча Ю. Костьо у своїй роботі проявляв максимальну дипломатію: обробки закарпатських народних пісень студентський хор виконував лише після угорських, на репетиціях образний зміст місцевої народної музики розкривав дуже стисло; але в цілому на тлі тогочасного мистецького життя він розгорнув настільки активну діяльність (виступи із включенням закарпатських пісенних номерів відбувалися майже щотижня), що на початку 1944 р. угорсько-німецька влада поставилася до нього категорично, звільнила його з учительської роботи і відправила на фронт.

Мобілізований до німецької армії, в силу ідейних переконань, Ю. Костьо перейшов на бік радянських військ, щоб воювати не проти слов'ян, а проти фашистських узурпаторів. Його чекало чергове важке випробування. В істинність його намірів у сталінський час радянські командири не повірили. Його було заарештовано і як «ворожого шпигуна» етапом відправлено в табори. Юрію Костю вдалося втекти з полону. Як він розповідав своєму близькому колезі з Ужгородської учительської семінарії – Федору Шимоновському – його чудом врятувала родина Костюків із Галичини, що з ризиком для себе певний час переховувала його, допомогла стати на ноги після поранень і важкого виснаження, та ще й віддала документи свого молодшого сина Юрія Костюка (ровесника і тезки Юрія Костьо). Цій родині закарпатець завдячував другим життям і в силу обставин змушений був перейти на їх прізвище.

Продовжив війну він уже як Юрій Костюк у партизанському загоні Філатова, де правдивість його нових документів перевіряли; пройшов партизанську школу. Згодом приєднався до Першого Чехословацького військового корпусу генерала Свободи, став капельмейстером полкового духового оркестру і разом із військовими рухався на захід. Перетинаючи Ужгород, Ю. Костюк (Костьо) зустрівся зі своїми учнями, колегами, друзями. Тоді всім уже було очевидно, що Закарпаття стане радянським. Пізнавши, що таке сталінський режим, Юрій Юрійович Костюк (Костьо) усвідомлював, що не зможе ужитися з радянською владою, а відтак на пропозицію стати директором Ужгородського державного музичного училища замість себе рекомендував на посаду Дезидерія Задора. Сам же разом із дружиною і сином переїздить до Чехословаччини.

Після демобілізації три роки перебував у Празі, викладав в учительській семінарії (1945–48), керував хором «Лукес» і завершив навчання в Карловому університеті (1947).

У 1948 р. радо відгукнувся на запрошення переїхати до Пряшева для розбудови музичної культури українців-русинів Східної Словаччини, які хоча адміністративно і належали до сусідньої держави, але етнографічно разом із закарпатцями України утворювали єдиний етнічний ареал. Тут він прожив більшу частину свого життя – рівно 50 років. Приїхавши у розквіті сил, Юрій Костюк (Костьо) практично заклав основи

професійної музики та системи музичного виховання українців Словаччини. Ним налагоджується державне системне збирання музичного фольклору. З його безпосередньою участю організуються перші наукові музично-фольклорні експедиції Пряшівщини (1948, 1952, 1954 та інших років), укладається перший науковий збірник українців Східної Словаччини «Українські народні пісні Пряшівського краю» (1958). Ю. Костьо став відомий як один із найактивніших збирачів та найплідніших транскрипторів.

Не дивно, що саме його – знавця музичного фольклору пряшівського краю – запросили до організації найперших професійних українських хорових колективів Пряшівщини, які стали музичною візитівкою Східної Словаччини. Юрій Костьок взяв найактивнішу участь у розбудові хорового мистецтва. У 1953 р. в Межилаборцях ним буде створено Український народний ансамбль пісні і танцю (УНА), у 1956 р. у Пряшеві – Піддуклянський український народний ансамбль пісні і танцю (ПУНА) (який за своїм значенням прирівнювався до Закарпатського народного хору) а протягом 1948–1958 рр. – значну кількість фольклорних колективів і самодіяльних хорів.

Робота з хоровими капелами гостро поставила питання національного репертуару, тісно пов'язаного з місцевим музичним фольклором. Це стимулювало до написання Юрієм Костьоком власних хорових творів: обробок закарпатських народних пісень та оригінальних хорових композицій. Він брав участь у композиторських конкурсах, неодноразово здобував перші премії. А відтак – у 1950–1970-х роках входив до числа найкращих українських композиторів Пряшівського краю і став одним із фундаторів української національної музичної культури на території Словаччини. Паралельно Ю. Костьок розвивав камерно-інструментальне музикування (камерні оркестри, струнно-смічкові ансамблі).

У 1958–1977-х роках Ю. Костьок найбільшу увагу зосередив на музично-педагогічній і науковій роботі (хоча не полишав і виконавства). У цей час він викладав в університеті ім. П. Шафарика (Пряшівський факультет Кошицького університету ім. П. Шафарика), де взявся за ґрунтовне висвітлення одного із важливих періодів розвитку музичної культури Закарпаття і Пряшівщини – так званого «музичного Ренесансу» 20–30-х років ХХ ст. У музикознавстві Східної Словаччини до цієї теми він звернувся першим. Водночас ним розроблялися методики музичного виховання на народній основі, нові навчальні програми, підручники. У 1966 р. Ю. Костьок захистив своє дослідження і отримав звання «доцент музики», у 1966–1977 рр. очолював кафедру музичного виховання (єдину музичну кафедру університету), яка готувала музичні кадри для українців Словаччини і вважалася найавторитетнішим музичним закладом у сфері підготовки вчителів музики для українських шкіл. У 1969 р. Ю. Костьо захистив докторське дослідження на тему методики музичного виховання

Володимир Любомиров називав Ю. Костьока «музикантом-універсалом», відзначаючи, що для 1940–1960-х років це явище було закономірним, бо професійних музикантів було дуже мало. Але якщо інші діяли за принципом «всього потроху», то Ю. Костьок за принципом «всього і побогато» [4, 31].

У сфері музичної педагогіки – Юрій Костьок був фаховим вчителем-музикантом з дипломом Мукачівської учительської семінарії та кафедри музичного педагогіки

Празької консерваторії. Педагогічна робота стала його незмінним захопленням, якому він присвятив близько 50 років свого життя. Це за словами В. Любимова, «не одна частина мозаїки, а загальний фон, постійна супровідна фактура усіх видів його музичної діяльності» [4, 72]. Викладацька біографія Ю. Костюка (Костьо) охопила широку географію: народні школи сіл Росвигово, Каданово, Давидково (Мукачівського району Закарпатської області), Севлюшська, а згодом Ужгородська учительські семінарії, що на Закарпатті; на території Чехословаччини – Празька учительська семінарія, Словацька учительська академія, Пряшівська педагогічна гімназія, Пряшівська середня педагогічна школа. Останні 20 років свого життя Юрія Костюка пов'язалися з музичною кафедрою Пряшівського педагогічного факультету Кошицького університету імені П.Й.Шафарика. Отже, як педагог він пройшов шлях від дочасного вчителя в народній школі – до завідувача кафедри університету, доцента теорії і історії музики, професора і доктора музики, заслуженого учителя Словаччини.

У сфері хорового диригування та струнно-смичкового виконавства, продовжуючи кращі традиції закарпатського періоду 20–30-х років ХХ ст., Юрій Костюк (Костьо) сприяв піднесенню хорової музики – одного з найдемократичніших жанрів. За своє життя на території Закарпаття і Східної Словаччини він організував близько 40 хорів (від шкільних та студентських – до таких відомих колективів, таких як хор Українського народного ансамблю пісні і танцю чи хор Піддуклянського народного ансамблю. Він був талановитим диригентом. Музичні критики зазначали: «При високій професійній підготовці Юрій Костюк має виключні емоційні та фізичні передумови, необхідні для диригента: сильну волю, запальний темперамент, зваженість диригентських рухів, відмінний слух, тонке почуття ритму, гармонії і форми, а також здібність за нотовим записом бачити і відчувати живу музику. Перед хором він – натхненний митець, що із звукової маси формує художній образ» [3, 20–21].

В особі Юрія Костюка органічно поєдналися «хоровик» з «інструменталістом». Він належав до числа тих митців, котрі дбали про паралельний розвиток вокальної і інструментальної музики, і тому доклав багато зусиль для популяризації інструментальних жанрів. Його стихією була скрипкова музика, камерно-інструментальні струнно-смичкові ансамблі та камерні оркестри. Майже все своє життя музикував у дуетах, тріо, квартетах, квінтетах.

Національне і патріотичне спрямування музичної діяльності Юрія Костюка (Костьо) визначила його робота зі збирання музичного фольклору. Студентом Мукачівської семінарії розпочав записувати народні пісні свого краю. Найперше нотування він здійснив у своєму рідному селі Сирма від мами у 1928 р. Згодом він розгорнув таку активну роботу, що мало хто зі збирачів закарпатського музичного фольклору міг би з Ю. Костюком зрівнятися. Загальний обсяг його записів охопив близько двох тисяч народно-музичних творів. За велику працю в нотуванні музичного фольклору І. Фекета образно назвав його «лицарем вітцівської пісні» [11]. Юрій Костьо записував фольклор як на Закарпатті, так і на території Східної Словаччини. Під впливом Л. Куби захопився ідеєю збирання закарпатського фольклору на території сусідніх держав, одним із перших розпочав фіксувати закарпатоукраїнські пісні Румунії та Югославії. Ю. Костьо не ставив перед собою завдання досліджувати народну музику.

Він лише збирав, нотував і описував умови виконання. Така діяльність в сучасній літературі отримала назву етнографістської.

Композиторська творчість Юрія Костюка (Костя) тісно переплелася з хоровим і інструментальним виконавством і збиранням музичного фольклору. Більшість його композиторських творів написані для хору, частина для оркестру та фортепіано. Майже всі вони опиралися на фольклорні джерела. Його перу належало 7 кантат, серед яких: «Токаїк» (сл. І. Мацинського, 1949), «Вітчизно-мати» (сл. І. Мацинського, 1957), «Бої відгриміли» (сл. В. Чурової, 1967), «Ювілейна» (сл. І. Бабина, 1973) та інші. Він був автором більше ніж 50 хорових обробок народних пісень, ряду хорових циклів обробок народних пісень («Звала співає», «Над колискою», «За горою», «Віночок»), хорових пісень. Серед інструментальних творів у творчому доробку композитора – оркестровий дивертисмент «Весна над горами» (1958); фортепіанні збірники обробок народних танців («За артільне село» (1960), «Прикрашаємо наше село» (1960). Писав музику до вистав, оркестрував та редагував твори інших композиторів. Щодо визначення фахового рівня цих творів, то достатньо зауважити: Юрій Костюк був неодноразовим переможцем композиторських конкурсів Чехословаччини.

Плідною була і музикознавча діяльність. Музичний редактор радіопередач, автор близько 30 музикознавчих публікацій та двох фундаментальних досліджень: кандидатської дисертації «Хорова культура Закарпаття і Пряшівщини» (1966, Пряшів, 280 с.), докторського дослідження «Музичний ренесанс Закарпаття в період Чехословацької республіки 1919–1938 рр.» (1972, Пряшів, 600 с.), котрі виявилися найголовнішими його працями. Остання через не виконання обов'язкової умови – вступу до Комуністичної партії і зміни поглядів щодо церкви – була віднесена до числа «неперспективних тем». Ґрунтовні дослідження Юрія Костюка поки що недоступні для українців. Вони залишаються в рукописах чеською мовою і за межами Закарпаття.

Отже, постать Юрія Костюка (Костьо) є багатогранною, можливо тому у назвах публікацій про нього можна прочитати: «Диригент великого формату», «Співець Верховини», «Подвижник української музики на Закарпатті та Східній Словаччині», «Лицар вітцівської пісні», «Музикант з абсолютним слухом і щирим серцем» [9]. Своєю діяльністю він довів, що «і в чужому середовищі можна служити рідному народу» [8]. Тема про діяльність Юрія Костюка відкрита і потребує продовження докладного вивчення.

Література:

1. З історії та культури лемків. / Юрій Костюк // Наше слово. – №35. – Варшава, 1978.
2. Кудрицький А. В. Мистецтво України: біографічний довідник. – К., 1997. – С. 325.
3. Любимов О. Сторінки із життя: До 50-річчя Юрія Костюка // Репертуарний збірник. – Пряшів, 1972. – №1.
4. Любимов В. Юрій Костюк: До 80-річчя від дня народження // Дружно вперед. – №3 – Пряшів, 1982.
5. Мадяр-Новак В. Костюк Юрій Юрійович // Українська музична енциклопедія. – Київ, 2011. – Т. 3.
6. Мацинський І. Коли в житті все пройма музика: до 75-річчя Юрія Костюка // Народний календар на 1987 рік. – Пряшів, 1986. – С. 71–74.
7. Мушинка М. Музика – його стихія. Розмова з музичним педагогом Ю. Ю.Костюком // Нова думка. Вуковар (Югославія). – 1984. – №40. – С. 27–30.
8. Мушинка М. Маєстро Юрій Костюк: «І в чужому середовищу можна служити рідному народу» //

*МУЗИКОЗНАВЧА ТА КОМПОЗИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРІЯ КОСТЮКА (КОСТЬО)
НА ЗАКАРПАТТІ ТА В СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ*

Карпатський край. – №3. – Ужгород, 1992. – №31–32. 9. Мушинка М. Музикант з абсолютним слухом і щирим серцем // Народознавчі зошити. – №6. – 1998. – Львів. – 1998. 10. Русинко І. Юрій Юрійович Костюк та його 65-річчя // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1982. – Т. 9, кн.1. – С. 493–557. 11. Фекета І. Лицар вітцівської пісні / І. Фекета // Карпатський край від 27.03. – №11. – Ужгород, 1992. – С. 5. 12. Valko D. Dirigent veľkeho format / D. Valko. – V publ.: 25 rokov spevokolu Moyzes. – Presov, 1971.